

Huspostil

Påskan 2020

Thomas H. Beck

Forord til en lille huspostil i påsken 2020

Jeg kan af og til – heldigvis sjældent - støde på det synspunkt, at der i dag ikke er brug for feltpræster ude i de internationale operationer. Synspunktet behøver slet ikke at bero på en ateistisk sekulær tankegang, men blot være udtryk for en nøgtern beregning. Kan det svare sig? Det er ”bløde” missioner. Soldaterne er ikke i kamp. Ingen bliver sårede. Deres eksistentielle problemer kan generelt set kun handle om hjemve, kærestesorger, konflikter med kammeraterne og lignende ting. Der kan selvfølgelig være nogen, der mister et familiemedlem. Men da der jo ikke er en massiv efterspørgsel efter søndagens gudstjeneste, kan man vel godt spare feltpræsten væk?

Det er sådan set gode argumenter, som er svære at imødegå ud fra den samme ”cost benefit” præmis. Det er sådan set også gode argumenter i forhold til, at man kan have stor tillid til, at de fleste har fået en bare nogenlunde konfirmandundervisning og at de ved at have været i kirke i forbindelse med en barnedåb i familien, ved begravelser og bryllupper, har gudstjenestens form og rytme siddende nogenlunde fast på rygmarven. Det kan godt ske, at mange ikke længere kan trosbekendelsen udenad og at Fadervor er blevet lidt rustent. Men for dem, som det virkelig betyder noget at komme til gudstjeneste, vil de egentlig selv kunne holde deres egen andagt ved bare den helt simple model: at læse en tekst, bede sit Fadervor og måske nynne en salme i sit indre.

Da jeg for 10 år siden var udsendt til Afghanistan med ISAF hold 9, havde jeg lavet hundredevis af små laminerede kort på størrelse med et kontokort til soldaterne. På kortet var trykt ”Altid frejdig”, Fadervor og den gammeltestamentlige Salme 23: ”Herren er min hyrde”. Det var en ”hård” mission. Jeg og mine to kolleger kunne ikke være alle vegne og holde gudstjenester, andagter og velsigne soldaterne, inden de gik på patrulje. Jeg ved, at der derfor rundt omkring i lejrene og patruljebaserne blev gjort brug af det lille kort, der kunne være i brystlommen.

Intet godt kristent menneske vil kunne glæde sig over, at der for tiden ikke kan holdes gudstjenester og kirkelige handlinger på helt sædvanlig vis. Men verden falder ikke

sammen af den grund. For heldigvis behøver vi ikke engang at nøjes med et lille lamineret kort i brystlommen. Vi kan tage vores salmebog og Bibel frem og på den måde i andægtighed bøje os og bekende til Gud Faders ære, at Jesus Kristus er Herre. Det er også muligt at supplere med at læse fra en Hus-Postille, hvilket blot er en samling af prædikener eller kristne refleksioner, der kan anvendes ved husandagt. Nedenstående skal læses sådan, når ordet ikke kan blive forkyndt levende fra prædikestolen i Kastelskirken.

Indledning til Påskeugen 2020

Efter 6 uger i Irak landede jeg i Danmark netop som der blev indført meget restriktive begrænsninger i forsamlingsfriheden, da skoler og uddannelsesinstitutioner blev lukket, adgangen til det offentlige institutioner reduceret kraftigt, sådan som kirker og museer øjeblikkeligt fik deres døre låst. Vi blev hver især isoleret i forhold til det omkringliggende samfund.

Ude i en base som den, jeg havde befundet mig i i Irak, er man omgivet af et samfund, som man ikke har kontakt med. Danske soldaters opgave i Irak er at træne og uddanne irakiske soldater. Det danske personel skal ikke indsættes i kamp og vi har ikke mandat til at forlade den meget store base Al Asad Air Base på omkring 70 km². Udenfor ligger et godt ørkenområde med store og små wadier, der i fordums tid er blevet formet af store vandmasser, der har søgt mod Eufrat, der kun små 10 km væk fra basen snor sig på sin vej fra de kurdiske bjerge ned til den persiske golf.

Nogle af soldaterne har måske været heldige at se landskabet fra luften, når vi med C130 Hercules militære transportfly er blevet fløjet ind til basen. Det ser som ikke meget anderledes ud, end når man ligger ved Vesterhavets klitter om sommeren og i kedsomhed iagttager, hvordan vinden har formet de små sandkorn i bølger. Men her dukker børnesangen ”Verden er så stor så stor” op i ens erindring. For jeg er bare en ”Lasse, Lasse lille”. Som geografi er landområdet stort, ukendt, barskt og uvejsomt. Sådan har det også formet sit folk, hvis kultur er så fremmed for min kultur formet af morænelandskab, bøgeskove og salte strande. Også politisk breder der sig en verden ude omkring den militære lejr, som på så mange måder også er ukendt land med spilleregler, der i høj grad er æresrelaterede og bygger på ”øje for øje og tand for tand”. Det er en verden, de danske soldater møder i uddannelsen af irakerne, sådan som mange af os i Forsvaret har mødt en lignende kultur i Afghanistan. Det er først og fremmest et klansamfund, hvor det dog på ingen måde skal underkendes, at forholdet mellem sunni- og shiaislam spiller en meget væsentlig rolle. Da jeg var udsendt på samme måde i kortere tid med hold 1 i 2015 var fjenden Islamisk Stat, der havde udråbt et sunnimuslimsk kalifat. Her 5 år efter, hvor Islamisk Stat er blevet nedkæmpet som samfund, kommer truslen mod de vestlige styrker

primært fra shiamuslimske militser, der er pro-iranske. Det er dem, der sender raketter mod os og som forsøger at infiltrere basen.

Raketternes nedslag er til at tage at føle på. Men de kommer ude fra en verden omkring os, som er ukendt land. Vi får efterretninger om, hvad der sker. Vi hører og læser om de politiske magtkampe i Bagdad, mellem Irak og Iran, hvordan Saudi-Arabien og Rusland er med på banen og ikke mindst hvordan vi fra den vestlige verden forsøger at være en del af dette politiske spil. Vi forsøger at lære kulturen at kende. De danske soldater får da også stor ros for at være gode til at samarbejde med irakerne. Men samtidig kan vi heller ikke frasige os en vis arrogance, når vi gør os kloge på andres kultur og væremåder. For det er gjort med en humanisme, der er domineret af antropologiens og psykologiens patroniserende tendenser. Dette bedrevidende helikopterperspektiv på adfærd og kulturmønstre har så også en snert af en ateistisk sekularisme over sig. For med ateismens selvophøjelse hæver analyserne sig op over disse ”primitive tendenser” til at tro på en gud, være patriotiske og have forpligtelser over for familien. Her kan man så nemt komme til at tænke på en anden børnesange, nemlig ”En lille nisse rejste”, hvor nissen i stormogulens land ser den største mand i det klare vand!

Dagligdagen i basen er på så mange måder let. For friheden er indskrænket. Man må kun bevæge sig nogenlunde frit inden for et bestemt område. Man skal have sit ID-kort på sig. Skal man uden for den camp, som vi bor i, skal det meddeles skriftligt med navn, rang, blodtype, formål, bestemmelsessted. Vi er uniforme. Der er strikse påklædningsregler. Også for træningstøj og fritidstøj. Når man går ind i DFAC’en (Dining Facility) er der ikke kun håndvaske og skilte, der påbyder håndvask, men også skilte, der forbyder at spytte og pudse næse, hvis man skulle være i tvivl. Ligesom håndvask har håndspritten her været påbudt i årevis. Der er køkultur. Der kan vælges mellem et par retter. Og når man skal på toilettet, er der også her påbud om at vaske hænder, ligesom der er skilte, der belærer om, at man skal huske at anvende toiletbørsten. Og én ting er disse små moralske påbud overalt, men i det hele taget er hverdagen styret af regler, direktiver, bestemmelser, befalinger. Decorum er skærpet. For sådan er den militære verden med dens disciplin. Det er nødvendigt med disciplinen og det militære hierarki, når ballonen går op. Men det er

også let i dagligdagen. Den er bestemt ikke uden ansvar. Men den er befriet fra mange valg.

Vi har nu igennem de sidste uger hver især på lidt samme måde levet et liv her i Danmark. Vi kender nærmest kun til omverdenen igennem andres efterretninger og – skal vi kalde det – ”kulturforedrag”. Vi kan selvfølgelig godt hver især få efterretninger fra andre kilder end de gængse medier. Jeg har eksempelvis efterretninger om, hvordan fødevarepriserne er steget kolossalt i Afghanistan og Pakistan, hvordan folk dér dør af sult og hvordan corona-virussen spredes fuldstændig ukontrollabelt i disse samfund, hvor der reelt set ikke er et sundhedsvæsen for størstedelen af befolkningen. Situationen er her så katastrofal, at vestlige journalister enten ikke kan eller vil dække det. Men det er jo ikke noget nyt, at medierne udvælger, hvad vi skal høre om og beskæftige sig med. Det fremstår bare lige nu så grotesk, at det har karikaturens form.

De sidste tre uger har jo på mange måder karikeret vores samfund på den måde. Én ting er mediernes tendens til at gå i selvsving, overeksponere emnet og dermed være snæversynede, men vi ser også en elektronisk medieverden, der nærmest kun kan behandle deres stof, som bestod befolkningen af umyndige idioter. De mader os med små skeer. Smiler sødt, når skeen skal føres ind i munden. Løfter pegefingrene. Belærer os pædagogisk. Underholder os. Og sådan ser vi også en statsmagt, der meget nemt kommer til at tale ned til befolkningen. Det kommer især til udtryk i de banale indslag, hvor vi skal lære, hvordan vi skal vaske hænder, være kærlige ved vores børn og finde ud af at sidde derhjemme. Vi ser eksperter, der får stillet åbenlyst tåbelige spørgsmål, om vi må kysse vores kone eller om virus kan smitte igennem mad. Vi lules ind i gentagelser, mens vi er sat i en karantænetilstand, hvor vores frihed er blevet begrænset og hvor skilte fortæller os, hvad vi skal og ikke må. Det er egentlig så let og uden de store omkostninger, så længe vi ikke selv er berørt af sygdom og død.

Palmesøndag den 5. april 2020

Hele situationen i vores lille land lige nu er så såre menneskelig. Og det er også så såre menneskeligt, at nogle – og især Judas Iskariot - blev vrede på Maria, kvinden med alabastkrukken, da hun hældte denne fine og kostbare nardusolie ud over Jesu hoved, salvede hans fødder og tørrede dem med sit lange hår. Umiddelbart er det jo helt uden sammenligning i forhold til et samfund, der for at beskytte sig mod en smitsom sygdom, kommer til at fremstå som en karikatur af sig selv, hvor autoriteterne og myndighederne omfavner borgerne som en høne, der beskytter sine kyllinger. Men der er ikke desto mindre en sammenhæng. For vreden mod kvinden udspringer af en meget streng etik. Olien kunne være solgt for over 300 denarer og pengene givet til de fattige. Hvad er mest nyttigt? Og den menneskelige fornuft kender allerede svaret. Den strenge etiker stiller nærmest kun retoriske spørgsmål, fordi etikeren anser svarene som så selvfølgelige. I sin selvretfærdighed, er man hævet op over andre i sin bedømmelse af dem.

Under den tilstand, som vores land lige nu befinder sig i, er de etiske dilemmaer i høj grad med til at præge dagsordenen. Hvad er vores pligt? Hvad gør mest gavn? Hvilket menneske ønsker jeg at være? Det er etiske dilemmaer, som er så såre menneskelige. Vi kender dem selv fra vores dagligdag i et velfærdssamfund, hvor de lidt omkostningsfrit kan være temaer i underholdningsprogrammer i radio og på tv. Men når en pandemi bevæger sig med sin naturlige orden hen over jordkloden, kommer Alvoren frem. For her står det fuldstændig klart med benhårde konsekvenser, at "Lasse, Lasse Lille" med alle sine etiske retningslinjer aldrig vil kunne finde endegyldige svar og absolutte løsninger på livets spørgsmål. Her er ikke nogen Sandhed med stor S. Her slår politiske ideologier og religiøse systemer ikke til. Her afsløres det, at det ikke er verdens største mand, vi ser nede i det spejlklare vand.

Det er heller ikke verdens største mand, der bliver salvet med nardusolie af Maria i Simon den Spedalskes hus. Det er et menneske, der skal dø. Det er så såre menneskeligt. Når vi står med et livsprudlende spædbarn i armene, er det jo det eneste, vi med sikkerhed ved om det lille menneskeliv. "*Nøgen kom jeg ud af moders liv, nøgen vender jeg tilbage. Herren gav, Herren tog, Herrens navn være lovet*" (Job 1,21), som Job med citat fra

Prædikerens Bog siger det, da verden møder ham med modstand. Det er ikke udtryk for defaitisme. Han bøjer sig på den måde ikke æreløst i nederlaget, men han rejser sig derimod i en åndelig sejr over livets modstand ved at bøje sig i knæ for Gud.

Sådan er det selvfølgelig heller ikke i en æreløs underkastelse, at Maria, kvinden med alabastkrukken, bøjer sig ned for Jesus, væder hans fødder med sine tårer og tørrer dem med sit hår. Det er gjort i tro. Og derfor kan hun gå bort med fred. Det er ikke gjort i en tro på, at Jesus er et stort menneske. Det er ikke gjort i beundring over, at han på alle måder opfyldte enhver etik. Hun er ikke med sit intellekt nået frem til, at Jesus er Lovens fylde. Men det er en underkastelse i kærlighed.

Når Maria salver Jesu hoved, væder hans fødder med sine tårer og tørrer dem med sit hår, er det altså ikke gjort i en beundring af etikken eller i en beundring af, at Jesus kunne handle korrekt i en situation, hvor et etisk dilemma var stort. Det sidste er selvfølgelig bestemt værd at beundre ved et menneske. Mange fra statsministeren til læger og sygeplejersker, præster, personale på plejehjem... Ja, mange må for tiden træffe beslutninger, der på den ene side er gode, men på den anden side indebærer svigt. Det kræver mod, ansvarlighed – og også tro. Man må kaste sig ud i sin beslutning i håb om, at man vil blive tilgivet, hvis – eller rettere sagt, når man svigter. Dét er tro! Ja, det er altså ikke det, at man skal tro på sine beslutninger og stå ved dem. Det skal man også. Men her handler det om, at man skal tro på tilgivelsen. Tro på, at man er tilgivet, hvis man svigter, når man holder fast i sine valg.

Maria med alabastkrukken underkastede sig tilgivelsens kærlighed. Hun turde – som det syndige menneske, hun vidste, hun var – at komme til Jesus som sin Herre og frelser. Det gjorde hun, fordi han ikke fordømte hende for hendes handlinger, men fordi han tilgav hende for hendes tro. ”*Din tro har frelst dig. Gå bort med fred!*” (Lukas 7,50) Hendes handling mod ham som menneske, bliver derfor et tegn på, at han er Guds søn. At Gud er inkarneret i ham. At han på én gang er sandt menneske og sand Gud.

Skærtorsdag den 9. april 2020

I det perspektiv – at Maria vaskede Jesu fødder i tro på, at han var Guds søn, der kunne tilgive synder - siger det nærmest sig selv, at Jesus ikke vasker sine disciples fødder i beundring for, at de igennem flere år trofast har fulgt ham, bakket ham op og i det store og hele har været forbilledlige i deres opførsel. Det er ikke i beundring for etikken, at Jesus salver deres fødder. Vi behøver slet ikke sammenligningen til Maria med alabastkrukken. Men det er en god sammenligning, der understreger den klare pointe i det, der sker, da Jesus mødes med disciplene i Jerusalem for at spise påskemåltidet.

Ud over Vorherre er to personer centrale ved måltidet. Den ene er Judas Iskariot, der vil forråde Jesus. Den anden er Simon Peter, der senere på natten vil fornægte ham. Disciplene er nemlig ikke Guds bedste børn. Gang på gang er det åbenlyst, at de ikke har forstået en bjælde af, hvad vi andre i dag kan tro og bekende: ”*at Kristus er korsfæstet, død og begravet, nedfaret til dødsriget, på tredje dag opstanden fra de døde, opfaret til himmels, siddende ved Gud Faders den almægtiges højre hånd, hvorfra han skal komme at dømme levende og døde.*”

Kvinden med alabastkrukken bekender denne kristentro i sin handling, da hun salver Herrens hoved med olie, væder hans fødder i sine tårer og tørrer dem med sit hår. I denne tro på, at Jesus er Kristus, Guds søn, underkaster hun sig betingelsesløst Guds nåde og kærlighed. Og hun rejses derfor betingelsesløst op i sin tro, så hun kan gå bort med Guds fred.

Det var troen, der frelste hende. Ikke at hun var et godt menneske, der gjorde en god gerning.

Marias tro bekender det, som disciplene hverken kunne se, da hun salvede Jesu legeme forud for hans død eller da Jesus brød brødet og gav dem vinen som tegn på, at ”*Dette er mit legeme, som gives for jer*” og ”*Denne kalk er den nye pagt ved mit blod*”. Deres ører var lukkede for, at hver gang de fremover skulle spise brødet og drikke kalken, ville det være en forkyndelse af hans død. Deres egne storslåede forestillinger om, hvad Jesus som

deres Herre og mester skulle udrette, slørede deres blik for kendsgerningerne. På den første dag i påskeugen, da Jesus på sit indtog i Jerusalem blev hyldet af folkeskarerne med palmegrene, havde de og folkemasserne forventet, at han om ikke ville indtage den politiske magt, så i hvert fald ville ændre på de politiske, kultiske, religiøse og sociale forhold. De forstod ikke det tegn, der lå i, at han ikke red på en stridshest, men på et fredeligt æsel.

I dagene frem til de nu sad til bords og spiste påskemåltidet, havde Jesus ellers i den ene debat efter den anden med farisæerne, skriftkloge og ypperstepræster peget på, at han som Guds søn skulle dø uskyldigt og genopstå fra de døde på tredjedagen. Det bliver ikke mindst sagt tydeligt med ordene om, at han skal nedbryde templet og genopbygge det på tre dage. Sådan som han også forudsiger det, da han efter indtoget i Jerusalem angriber vekselererne og kræmmerne med ordene om, at hans hus ikke skal være en røverkule, men et bedehus.

Det hele var da også forudsagt af de gamle profeter som Zakaria, Jeremias og Esajas. Det stod at læse i Salmernes Bog såvel som i Prædikerens Bog. Hele Toraen var fyldt med profetier og vidnesbyrd om, at Messias skulle komme og frelse verden.

Et moderne menneske ved dog i dag med den største selvsikkerhed, at man ikke på den måde kan spå om fremtiden. Den slags hellighed tages ikke meget alvorligt. Ikke desto mindre bestiller vi stort set ikke andet. Denne særlige menneskelige karakter er da også kommet meget tydeligt frem igennem de sidste uger, så den også til tider kan fremstå helt karikeret. Allerede for flere måneder siden havde mange os et fuldstændig ukvalificeret bud på, hvad det var for en sygdom, der florerede i Asien og hvordan den lige skulle tackles. De færreste kan sige sig fri for den slags "værtshusnak", hvor trangen til at forudsige, hvad der nu skal ske, vælter frem med den største selvsikre diskussionslyst. Aviser og elektroniske medier frembærer da heller ikke kun eksperters kvalificerede bud på, hvordan smitten vil spredes, hvad der skal gøres og hvor mange der i så tilfælde vil blive alvorligt syge og dø. Eller hvordan det vil gå med økonomien, hvad der kan gøres, hvor fattige vi vil blive, hvor mange virksomheder, der vil gå konkurs og hvor mange der

vil blive arbejdsløse. Medierne svømmer jo også over med kendte menneskers spådomme, som her med større eller mindre succes kan få et helt skær af filosofi over sig. For der gættes ikke kun ud fra eksperternes fakta og kvalificerede og erfaringsbaserede analyser, men inden vi overhovedet har set omfanget af pandemien, har mange været oppe på den store klinge og forudsagt, hvad det vil ændre menneskeligt såvel som samfundsmæssigt og politisk. De færreste af spådommene har indtil videre været formet inde i en tungsindig og dystopisk krystalkugle, der kun ser forfald, dommedag og apokalyptiske tilstande. De fleste ser derimod hen over katastrofen og fremviser en krystalkugle, der er støbt af deres egne ideologiske eller religiøse synspunkter, hvor vi ser et klart billede af en ny og bedre verden, der gror op af corona-asken.

Ja, så mennesket har ikke forandret sig på nogen måde, siden disciplene gjorde sig deres forestillinger om fremtiden og ikke lyttede efter, hvad Jesus forkyndte for dem. Og forestillingerne fra dengang og til i dag er i bund og grund de samme. De bygger på et håb om en bedre fremtid, mere velfærd, mindre sygdom, lidelse, krig og død. Og ofte er der en forestilling om, at man selv har en magtposition. Det er så såre menneskeligt.

Magthavere har til alle tider vidst, at folket vil have brød og skuespil. Hos alle vores urolige hjerter og bekymrede sind er der da også for tiden en søgen efter hyggen med god mad, lækkerier, lidt rødvin, spil, en god bog, film og tv-serier. Nu kan det endda blive suppleret med påskeæg, øl, sild og snaps. Intet af det er at foragte. Tværtimod. Det er jo en absurd tankegang, at vi skulle søge efter sult, lidelse, krig og forarmede kår. Blodrus, æresdrab, offerblod, hævntørst, hellig krig. Det er ikke kendetegn ved vores kultur. Og vi har da en indre overbevisning om, at ingen mennesker inderst inde ønsker at leve i en kultur, som den Jesus går rundt i og forholder sig til med en absolut modstand. Jesus græder over os, når vi hygger os i smug og ikke vil kæmpe for det, vi har kært. Det er ikke hyggen, han græder over. Det er det, at vi ikke vil kæmpe, sådan som han selv fører en kamp mod lovreligionens frihedsrøvende tyranni og dens forkyndelse af religiøse beklædningsregler, spiseregler, æresbegreber, hvad der er rent og urent, helligt og uheilig. Hans forkyndelse er hele tiden et opgør med en politik, der gør sig religiøs og en religion, der gør sig politisk. Det er et opgør med den tanke, at man kan blive et frit menneske ved

at leve efter en bestemt personlig etik, der skulle være dikteret af en ideologi eller en religion.

Der kan næppe være nogen som helst onde tanker bag de mange velmenende råd, der for tiden overstrømmer den danske befolkning. Hvem kan være uenige i, at vi skal leve sammen hver for sig? Sådan foregik det jo alligevel stort set for to måneder siden. Hvem kan være uenige i, at det ikke er farligt at være bange, at man skal tale med andre om sin frygt, at vi skal huske på, at det en dag bliver bedre, at vi skal bære over med hinanden (som vi med Paulus' ord siger det i vielsesritualet), at vi skal være kærlige og give kys og kram til børn og ægtefælle, at vi skal have en struktureret hverdag med rutiner, at vi skal være arbejdsomme, få motion, få sovet, være kreative, nyde kunst og kultur, være tænsomme, kritiske, vaske vores hænder og hvad der ellers på det seneste er kommet af gode etiske retningslinjer. Retningslinjer, der vil hjælpe os igennem en tid, hvor de fleste indtil videre ikke har lidt den store nød, mens få i forhold til landets befolkning er berørt af arbejdsløshed, begyndende trange kår, sygdom og død.

Der er absolut intet i vejen med at leve et dydigt liv efter gode etiske retningslinjer. Når man hører alle de råd journalister, psykologer, socialrådgivere, livsstil-coach'er, forfattere og kunstnere kommer med for tiden, spørger man da sig selvfølgelig i sit stille sind, om alle eksempelvis ikke i forvejen vidste, at de bedste rammer for et hjem skabes igennem en fast struktur med rutiner, hvor der er overbærenhed og kærlighed? Et dydigt liv er kun godt og gavner sine medmennesker. Det farlige ved etikken er dens følgesvend moralismen. Når Jesus i dagene op til påske diskuterer med farisæerne og de skriftkloge, handler det jo bandt andet om, at de moraliserer over andres opførsel. Moralisme kan jo endda ende i fordømmelse og den skarpe opdeling mellem rettroende og vantro. Vi så farisæerne gøre det. Vi ser i dag muslimske samfund gøre det. Vi ser "det politisk korrekte" gøre det. Og denne såre menneskelige karakter har jo også på det seneste floreret i samfundet, når nogen eksempelvis har befundet sig i en park i København og taget et billede af, hvor mange der nyder det gode vejr, hvorefter billedet er blevet lagt op på de sociale medier med stor forargelse over, at folk ikke bliver hjemme. Der er hundredevis af andre lignende eksempler på, hvordan man moraliserende skammer andre ud. Og hvem

kan sige sig fri for igen og igen at moralisere i sit indre over, at andre går for tæt på en, er lidt for mange i en flok eller vist ikke har vasket deres hænder ordentligt?

Hver eneste gang vi moraliserer over et andet menneskes uetiske og amoralske opførsel glemmer vi, at det menneske lige i det øjeblik faktisk er vores næste. Det menneske, vi fordømmer, er vi forpligtet på at skulle tilgive og vise kærlighed. Den lov, som Kristus vil holde os fast på, lyder jo til hver eneste af os: *”Du skal frygte og elske Herren din Gud af hele dit hjerte og af hele din sjæl og af hele dit sind og af hele din styrke. Og du skal elske din næste som dig selv.”* Den lov står indskrevet med flammeskrift i vores hjerter. Den er ikke kommet med vores dåb. Den er ikke ”kristen”. Men vi bliver i den kristne forkyndelse holdt fast på Loven, på det dobbelte kærlighedsbudskab. Kristus er den lovs fylde. Det er ham, vi holdes fast på. Som vi bliver ét med i dåb og nadver.

Det er jo ikke, fordi vi kristne har set lyset og vores øjne har åbnet sig for Sandheden. Vi hører jo netop hele tiden om, hvor tykpanede selv disciplene er. Peter fatter slet ikke, hvor tåbeligt det er, at han ikke vil have sine fødder vasket af Jesus. Havde Peter forstået, at fodtvætningen var tegn på syndernes forladelse, ville han jo ikke have afvist det. Pråsen går først op for ham, da Jesus kobler det sammen med dåben, hvor vi bliver ét med ham og har lod og del sammen med ham. Nøjagtigt det samme, som nadveren er et tegn på. At vi har lod og del sammen med ham. Han er taget med os i vores død, så vi kan være sammen med ham i hans opstandelse.

Langfredag den 10. april 2020

456: "Vor Herre Jesus i den nat." * 216: "Der venter bag langfredags nat" * 655: "Er du modfalden"

Alterbogen slutter med Vor Herre Jesu Kristi lidelseshistorie. Den står bagerst i salmebogen. Den er god at læse i sin helhed langfredag. Den beskriver de kaotiske tilstande i Jerusalem, da farisæerne, de skriftkloge og ypperstepræsterne, ja til sidst folkemasserne, vil have Jesus korsfæstet som en forbryder. Fortællingen afslører så mange menneskelige aspekter og karakterer. Løgn, forræderi, svig, fornægtelse, ansvarsforflygtigelse, fejhed, syndserkendelse, troskab, kærlighed, hengivenhed. Midt i hele dette kaotiske spil mellem de politiske systemer og det religiøse er der hele tiden en ro omkring Jesus, selv i hans sjælekamp i Gethsemane have. Han skaber orden i kaos.

Bibelen begynder med skabelsen. Gud bringer orden i kaos. Og naturen har sin orden. Som mennesket igennem århundreder har studeret, forsket og nysgerrigt undersøgt naturen og dens love, har vi mere og mere fået det kortlagt. En virus er jo derfor også bare natur. Den opstår igennem naturens orden og den spreder sig efter samme orden hen over kloden. Den er ikke nogen fjende, der bevidst vil gøre os noget ondt eller vil skabe kaotiske tilstande. Det kaotiske kommer fra os selv. Det kaotiske opstår, hvis vi ikke tager en fare som nu denne sygdom alvorligt. Det opstår, hvis vi mister overblikket over en situation og går i panik. Et liv kan blive kaotisk, hvis vi mister vores eksistensgrundlag i form af arbejde, hus eller en splittet familie. Har man for meget at se til og ikke kan overskue alle ens opgaver, kan livet blive kaotisk. Det kaotiske kan opstå ud af uvisheden, sådan som kedsomhed og rastløshed kan skabe kaos i hovedet. Det kan som også bare opstå ved, at man ikke har lært, at ens liv skal være struktureret, have rutiner og være båret af gode dyder, der peger væk fra en selv og ud på dem, man er forpligtet på. Men mere alvorligt er det, når kaos opstår i vores sind, fordi vi er blevet svigtet eller selv har svigtet andre. Og sådan kan kaos i sindet opstå ved, at vi kan frygte at komme til at svigte. Når vi trues af en smitsom sygdom, der i værste tilfælde kan tage vores liv, kan vi selvfølgelig være bange for selve døden. Men vi kan måske i langt højere grad være bange for, at vi ikke kan komme til at få sagt farvel til vores kære – og dermed få udtrykt vores kærlighed. Vi kan være bange for ikke at nå at få bedt om tilgivelse, for alle de gange, hvor vi svigtede - eller

selv få tilgivet dem, man har følt sig svigtet af. Det behøver ikke altid at blive sagt med ord. Et blik og et håndtryk kan sige meget. Forsoningen har sin egen dybde.

Isolationen og karantænen fremmer frygten for ikke at få sagt farvel til sine kære. Det er vel den største ængstelse og bekymring, at man skal begå dette svigt. Og det er vel lige nu fundamentet for alle de andre bekymringer, som man kan gøre sig i forhold til dem, man holder af. Det er ikke bare kaos, som vi kan opleve det i hverdagen med alle dens små bekymringer. Det her er bekymringen for, at man aldrig igen skal se dem, man elsker – og bare en sidste gang få sagt farvel. Det er følelsen af at være forladt.

Den tanke kan tage modet fra enhver. Og et godt gammelt ord for at være ængstelig og bekymret er da også modfalden. Som Grundtvig skriver:

*Er du modfalden, kære ven,
som tror dog på Guds Søn
og beder i hans frelsernavn
hans egen barne-bøn,*

Da Jesus hang på korset bad han: ”*Min Gud, min Gud, hvorfor har du forladt mig?*”

Ordene kommer fra den gammeltestamentlige salme nr. 22. Det er en klagesang. Hvor er Gud, når smitsom sygdom tager tusinder af menneskeliv? Hvor er Gud i min ensomhed? Hvorfor har han forladt mig? Vel beder Jesus, fordi han føler sig forladt af sin far i himlen. Men dermed beder han sammen med os, når vi føler os forladte i vores liv. Da han hænger forladt og ensom på korset beder han med os, når vores liv virker meningsløst, når vi ikke kan finde vores barnetro, når vi er magtesløse, når vi føler, at vi er omgivet af et koldt og grusomt mørke.

Men der er et lys midt i enhver langfredags nat.

K. L. Aastrup har sat ord på det i sin langfredagssalme:

*Vor Herre Jesus i den nat,
hvis gru han selv kun kender,
af alle svigtet og forladt,*

forrådt i synderhænder,

*sig selv os i sin nadver gav
som brød og vin for livet,
forinden svøbe, kors og grav
blev ham til gengæld givet.*

*Derfor på Herrens bord er sat
de lys, som nu vi tænder;
de vidner om den onde nat,
der os og vort omspænder.*

*Der er kun mørkets gru og gys
hos os og alle steder.
Kun her, kun her, kun her er lys,
hvor Jesus med os beder.*

Som Jesus beder med os, sådan skal vi altid bede i Jesu navn. Vi kan slutte bønnen med at sige, at det beder vi om i Jesu navn. Men det er allerede indforstået, hvis bønnen er sagt i en tro, som den Maria viste, da hun med olie og tårer beredte Jesu krop på at skulle i graven. For det var i en tro på, at ligesom han ville gå i døden for hendes synders skyld, sådan ville hun også være med ham i hans opstandelse.

På den måde skal vi i og for sig altid sige farvel til hinanden i Jesu navn. For da kan vi gå bort med Guds fred.

Påskedag den 12. april 2020

238: *"Det er så sandt, at ingen så"*

Frygt ikke! siger englen med en sådan kraft, at jorden ryster og ordene bliver som et blændende lys. For der er intet at frygte, nu da Kristus er opstået fra de døde. Han har gået sin sejrsgang i dødsriget, hvor han indefra har bekæmpet det, der skaber kaos, frygt, mørke, løgn og ondskab. Han har brudt dødens grænse, så han med sin opstandelse fra de døde har sat et hvert menneske frit, der tror på ham som sin herre og Gud.

Sådan har Kristus åbenbaret vores hjerters tanker ved at bekæmpe det, der i frygt får vores hjerter til at knuge sig sammen. Og hjerternes tanker er den lov, som Gud har givet os at leve under, at vi nemlig skal frygte og elske Herren vores Gud af hele vort hjerte, af hele vor sjæl, af hele vort sind og af hele vor styrke og elske næsten som os selv. Den lov holder os med andre ord fast på, at vi ud fra vores samvittighed skal leve i ansvar over for Gud og næsten, men den dømmes os dermed også som skyldige i, at vi ikke gør det.

Det er den Lov, som Vorherre i sin død og opstandelse åbenbarer for os. Og det gør han ved at tale imod hele vores gængse forestillingsverden, hvor vi er tilbøjelige til at lukke vores tanker inde i et sikkert system af etiske regler, religiøse systemer og ideologiske holdninger. For i vores forestillingsverdener eksisterer Gud ikke. Det gjorde Gud heller ikke i disciplenes forestillinger om, hvad Jesus skulle udrette, da han red ind i Jerusalem Palmesøndag. Selv i de fineste forudsigelser om en fremtid, hvor en ny og bedre verden gror op af corona-asken, er Gud reelt set ikke taget i ed. For vi kan ikke tage Gud i ed! Han har derimod taget os i ed. Han har indgået en pagt med os.

I Al Asad Air Base, hvor jeg befandt mig for en måneds tid siden, er der en oase, hvor der springer en frisk kilde. Midt i ørkenen ligger denne grønne oase med de smukkeste høje dadelpalmer. Og her gik Abraham rundt, da hans far Tara tog sin familie og førte dem i en karavane fra Ur i Kaldesh til Karan i Kana'ens land. Senere i Mamrelund sluttede Herren en evig pagt med Abraham. Han skulle være stamfader til et stort folk og Gud skulle være dette folks Gud. Denne pagt blev fornyet med Moses, hvor Herren giver sit folk de to stentavler med de ti bud.

Den nye pagt mellem Gud og mennesket slutes ved, at Gud giver afkald på sin magt. ”*Min nåde er dig nok, for min magt udøves i magtesløshed.*” (2. Kor. 12,9), som Kristus siger til Paulus. Gud gav fuldstændigt afkald på al sin ære, magt og ret ved at gøre sig til et menneske, ligesom os. Når vi hører hans lignelser, får fortalt om hans underer og mærker styrken i hans diskussioner med modstandere, er vi jo dog lige så tilbøjelige som disciplene til at se ham som et mægtigt menneske, en profet, en gudsbenådet åndsfyrste. Men det er han ikke. Han er afmægtig. Guds afkald på magt og værdighed ser vi derfor tydeligst i fødslen og i døden. ”*Nøgen kom jeg ud af moders liv, nøgen vender jeg tilbage.*” For i den afmægtighed bliver nåden netop til nåde. Vi skal ikke gøre gode etiske gerninger for at få belønning af Gud. I troen på, at Jesus er Kristus, Guds søn, vil vi uden nogen betingelser underlægge os Guds nåde og kærlighed. Og vi rejses derfor betingelsesløst op i vores tro, så vi kan gå bort med Guds fred.

Ligesom Maria, kvinden med alabastkrukken. Det var troen, der frelste hende. Ikke at hun var et godt menneske, der gjorde en god gerning.

Det er troen, der skaber orden i kaos. Når vi lige for tiden i særlig grad kan gribes af frygt for, at vi ikke får sagt farvel til alle vores kære, så hører vi i troen englen sige: Frygt ikke! Vi skal ikke frygte døden, for Kristus har i sin opstandelse taget os med ind i Guds rige. Vi skal ikke frygte det ultimative svigt, at vi ikke får sagt undskyld, at vi ikke får bedt om tilgivelse, at vi ikke selv får tilgivet, at vi ikke betingelsesløst møder vores nærmeste med forsoning og kærlighed og får fortalt dem, hvor meget vi holder af dem. For i den hjerteskerende sorg og i savn efter vore kære er Kristus med os. Han lindrer vores sorg og savn og forener os med vores kære i troen. For her er vi – som Paulus skriver det (Efes. 4, 4-6) - alle ét legeme og én ånd, ligesom vi også er blevet kaldet til ét håb; én Herre, én tro, én dåb; én Gud og alles fader, som er over alle, gennem alle og i alle.

Det er derfor selvfølgelig også troen, der skaber frihed i ufriheden. Kristus sætter os i frihed med sin opstandelse fra de døde. Selv ikke de mest agiterende diktatorer, karismatiske prædikanter, filosofiske retorikere, belærende psykologer eller myndige

statsmænd kan med deres budskaber binde vores samvittigheder, når vi i troen ved, at vi er frie. ”Til frihed har Kristus frigjort os. Så stå nu fast, og lad jer ikke på ny spænde i trældoms åg!” (Gal. 5,1) Her er det også opbyggeligt at læse Romerbrevets kapitel 6., hvor vi hører, at vi i vores dåb på én gang er døde sammen med Kristus og oprejst fra de døde til et nyt liv. Sådan kan vi finde hvile i vores dåbs frihed, selv når vi er isolerede og lever i en karantænetilstand, hvor en stor del af vores tilgang til verden foregår via medier, der går lidt i selvsving, overeksponerer corona-temaet, er snæversynede og behandler deres stof, som var man en umyndig idiot. I vores dåbs frihed lader vi os derfor heller ikke ukritisk belære af velmenende etiske vejledninger i at klare en krise. Vi lader os ikke friste til at tro, at finder frelse og frihed ved at følge etiske råd.

Ligesom vi igennem bønnen finder troen på Kristus, sådan kan gode etiske råd selvfølgelig også føre noget godt med sig i en anden forstand. De 10 bud er jo etiske råd. Det er vejledninger, som man skal holde sig til og bestræbe sig på at holde. Ikke for at opnå frelse og frihed, men for at opfylde loven, så man viser sin kærlighed over for Gud og over for næsten. Jeg citerede før fra Efeserbrevets kapitel 4. Det begynder sådan her: ”Jeg, der er fange for Herrens skyld, formaner jer da til at leve, så det svarer til det kald, I fik, med al ydmyghed og mildhed, med tålmodighed, så I bærer over med hinanden i kærlighed og stræber efter at fastholde Åndens enhed med fredens bånd: ét legeme og én ånd, ligesom I jo også blev kaldet til ét håb; én Herre, én tro, én dåb; én Gud og alles fader, som er over alle, gennem alle og i alle.”

2. påskedag den 13. april 2020

”Kvinde, hvorfor græder du?” Sådan siger både englene og den opstandne Herre til Maria. Der er ikke noget at græde over, for Jesus er ikke død, men opstanden fra de døde. Selv disciplene var nu kommet til tro, da de så den tomme grav. Alle deres forestillinger og fremtidsperspektiver var blevet til skamme. At se ind i den tomme gravs mørke gav i troen på opstandelsen også erkendelsen af, at fremtiden altid er mørk og uforudsigelig og ligger i Guds hånd. Hvem havde for to måneder siden kunnet forudsige, at Danmark lige nu ville befinde sig i en undtagelsestilstand, hvor regering og folketing har valgt at bryde Grundlovens frihedsrettigheder? Ikke desto mindre står folk i kø for at forudsige, hvad der nu vil ske i fremtiden. Intet er nyt under solen. Og det er jo da også så såre menneskeligt. Men ind i den menneskelighed forkyndes der i påsken, at vel går vi nøgne ud af denne verden, men Kristus har i sin død været nede i dødsriget for at tage os med op til sig i sin fars rige. Vi er døde fra synden til et evigt liv. Og derfor er det eneste, som vi kan sige om fremtiden, at Gud har forudbestemt os til at være gudsbenådede syndere.

Luther sagde det på den måde, at man som et kristent menneske skal synde tappert. Vi må i tro på vores synders forladelse kaste os ud i livet og stå til ansvar for de valg, vi træffer. Det har Kristus givet os friheden til.

Når vores soldater gør det godt ude i internationale operationer, hænger det på sin egen særlige måde sammen med det. For den ånd lever i vores kultur. Sådan er der en kultur i Forsvaret, hvor soldaterne uddannes og opdrages til at blive gode og kloge soldater. Ikke kun fordi det øger slagkraften, men også fordi det betyder, at soldaten efter at have været indsat i krig vil have bedre med at leve med de valg, som er blevet truffet. For det handler ikke bare om, at en krævende tjeneste gør det nødvendigt, at soldaten igennem en god opdragende uddannelse får en sund etik eller en robust moral. Det handler dermed også om, at man skal komme ud af sin tjeneste med en god samvittighed. Derfor hører det med til uddannelsen af en soldat, at soldaten bliver dannet ved at man så at sige indpodes i den historie, i de traditioner og i de værdier, som ligger til grund for Forsvaret og kongeriget Danmark.

Etik og værdier hænger jo tæt sammen. Det drejer sig jo hele tiden - i fred som i krig - om at træffe de gode og rigtige valg, så man netop kan sove godt med god samvittighed. Derfor skal man have nogle gode vaner, fordi det kræver en jævn og kontinuerlig gentagelse at forholde sig korrekt til de pligter, man har i sit liv og i sin tjeneste. Vaner skabes jo så ved, at vi gentager handlingerne ofte. Det kommer ikke bare af sig selv. Det skal indlæres, hvorfor gode vaner er en forudsætning for at nå frem til at få en sund etik og en robust moral.

Sådan lærer en ung værnepligtig eksempelvis at være høflig. Det er jo ikke sikkert, at den værnepligtige inderst inde er særlig høflig og i det hele taget kan vi jo alle have en anløben moral. Men ved at være høflige, efterligner vi den gode moral. Det kan man jo så kalde hyklerisk. Men det hykleri, der skulle være i at være høflig, selvom man inderst inde er en skurk, overskygges jo af det gode, at det er bedst for ens omgivelser og fællesskabet, at man er høflig. Det handler ikke om ”mig selv”, men om min næste. Desuden ansporer høfligheden os til at være gode. Og sådan er høflighed og de gode vaner med til at skabe et fællesskab, der er præget af respekt, hjælpsomhed, omsorg og godt kammeratskab.

Det gælder selvfølgelig ikke bare soldater. Sådan bør en god opdragelse i det hele taget bygge på det kristne opstandelsesbudskab. Opdragelsen skal udspringe af evangeliet. Den skal udspringe af det glade budskab, at vi ikke skylder Gud noget for den store kærlighed, at han har givet sit liv for vore synder. Apropos Romerbrevet kapitel 6, betyder det selvfølgelig ikke, at vi bare kan synde lige så tosset vi vil, når vi nu har vores synders forladelse. For er vi af hjertet glade for vores synders forladelse, så vil vi jo i den tro handle godt og altid bestræbe os på at gøre det gode.

Der er dog det med nådegaven, at vi ikke altid er glade for at få noget gratis. I vores stolthed vil vi gerne selv betale os fri. Vi er heller ikke altid villige til at lade andre slippe billigt, selvom vi selv er blevet behandlet nådigt. Det handler lignelsen om den gældbundne tjener om (Matt. 18,23-35). I det hele taget er der imellem mennesker et spil, hvor en tilgivelse kan blive modtaget som en fornærmelse, fordi man jo ikke mener, at have noget, man skal undskylde.

Forleden skrev jeg på vegne af bestyrelsen for ”Selskabet til støtte for Pakistans kirke” ud til alle provster i landet med en lille bøn, om de ville videresende mine ord til deres menighedsråd. Der var tale om en helt ekstraordinær handling, fordi situationen i Pakistan på grund af pandemien er værre end nogen andre steder på kloden. Der kan jo ikke lige nu samles ind i kirkerne. Og rundt omkring i de danske menighedsråd sidder gode folk, der måske vil hjælpe vores lille selskab med at støtte de kristne i Pakistan, der lige nu befinder sig i denne katastrofal situation, som vi burde kunne have lidt forståelse for. Vi sidder jo selv i et samfund, der befinder sig i en undtagelsestilstand på grund af pandemien. Vi har et robust samfund med et fantastisk sundhedsvæsen og en stærk økonomi, der sandsynligvis vil hjælpe os igennem denne alvorlige periode, så vi får færrest mulige dødsfald og fortsat vil være et rigt velfærdsland. I lande som Afghanistan og Pakistan er der ikke noget fungerende sundhedsvæsen og ikke nogen stærk samfundsøkonomi. Fødevarerpriserne er eksploderet, hvilket er resulteret i sult og nød. Ingen har eller kan have et overblik over situationen i regionen. Igennem de sidste uger skulle der dagligt være kommet omkring 15.000 flygtninge ind fra Iran, hvor vi ved, at situationen er ude af kontrol. Mange af disse flygtninge er sandsynligvis smittede, hvorfor man kun kan have de værste anelser om, hvordan smitten breder sig helt ukontrolleret.

En provst reagerede med at belære mig om, at verden er fuld af gode kristne formål og at mit ”skriv” - som han med koldt moderne managementsprog betegnede det - med garanti dækker et af dem. Men han ville med sine løftede etiske pegefingre gerne belære mig om, at kirkenettet ikke bør anvendes til den slags personlige/private opfordringer.

Jeg får jo lyst til at forbande sådan en kold selvoptaget og hjerteløs person langt væk. Men jeg ved jo, at Kristus gav mig sit forbillede, da han tvættede sine disciples fødder under den sidste nadver. Endnu engang dukker der ord op fra vielsesritualet: ”*Som Herren tilgav jer, skal I også gøre.*” (Kolos. 3,13). Men skriver jeg til provsten for at fortælle ham, at jeg har tilgivet ham hans hjerteløshed, vil det med stor sandsynlighed blive hørt som en provokation. Provsten har godt nok udvist en manglende forståelse for, at ikke kun Nordsjælland befinder sig i en krise, men at der er steder i verden, hvor situationen er langt

langt langt værre end her i Danmark og Europa. Ja, situationen er måske så slem, så vi aldrig kommer til at høre om den, fordi vidnerne vil være så få. Måske er der ingen, der vil kunne registrere, hvor mange der er døde. Eller også ender det måske med, at vi slet ikke er interesserede i at høre om det, sådan som de færreste har hørt om jordskælvskatastrofen i Pakistan i 2005, hvor omkring 100.000 mistede livet og hvor millioner af mennesker mistede hus og hjem. Men selvom jeg har god grund til at tilgive ham hans hjerteløshed og manglende forståelse for, at en sådan katastrofal situation tilsidesætter nogle banale etiske regler om at sende mails på kirkenettet, så vil min tilgivelse højst sandsynligt blive hørt som en selvretfærdiggørende handling. En tilgivelse kan jo nemlig sagtens indeholde moralismens selvgode, selvtilfredse og hykleriske ansigt. En tilgivelse kan i sin fromhed være gjort af et urent hjerte for netop at ville stille sig selv an som særlig god. Men tilgivelsen kan da også være en god stærk provokation, der er ord på rette sted, selvom den ikke er ærlig ment. For selvom man måske ikke mener noget med tilgivelsen, så får man jo i hvert fald fordømt den selvgode løftede pegefinger. For provsten har gjort sig skyldig i noget, der kræver tilgivelse. Jeg kan umiddelbart ikke give den af et rent hjerte. Men jeg ved, at jeg burde. Og så må jeg gøre det – og synde tappert.

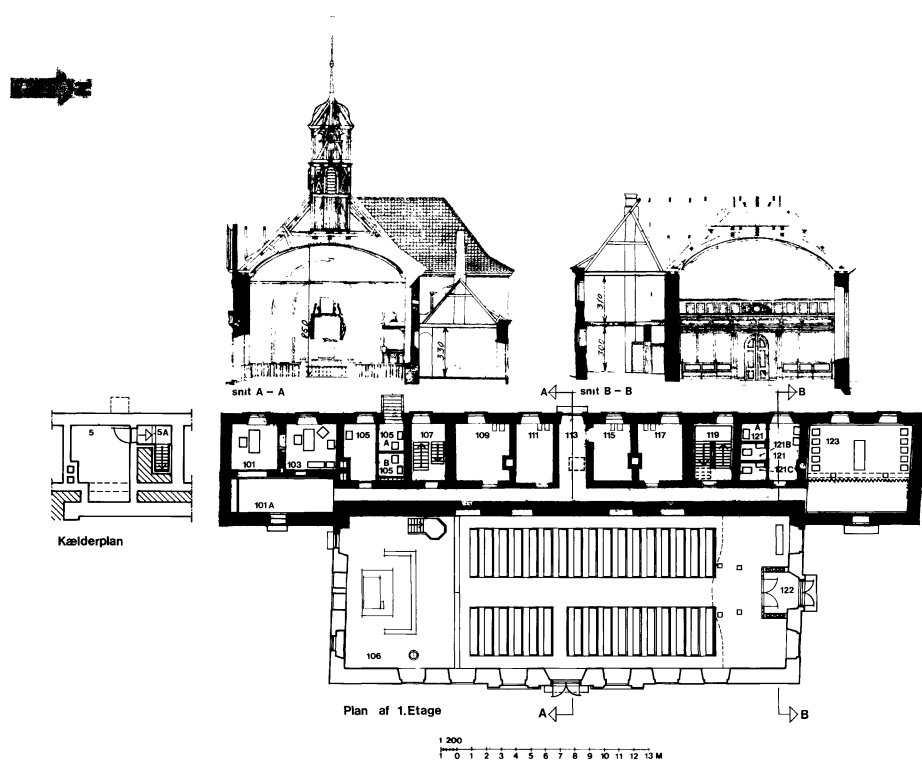
Jeg må derfor også bede til Gud, lovprise ham, takke ham for livet, angre min skyld, bede om hans hjælp og om mine synders forladelse og love ham min troskab. For Herrens kirke er et bedehus. Og sådan kan vi hver især andægtigt folde vores hænder, når vi ikke har mulighed for at gå til kirke. I vores bøn og i vores tro er vi nemlig alle ét legeme i Kristi skjulte kirke. Vi er bundet sammen af én ånd.

Det betyder selvfølgelig ikke, at vi så kunne undvære kirken og dens præster. Jeg indledte i forordet med at nævne, at nogen ud fra en ”cost benefit” tankegang vil mene, at feltpræster vil kunne undværes i ”bløde” missioner. Det kan de selvfølgelig ikke. Helt konkret havde der jo ikke været nogen soldater, der havde bedt deres Fadervor, læst Salme 23 og mumlet med på ”Altid frejdig”, hvis de ikke havde fået et lamineret kort og hvis de ikke var henvist på deres dåb og på, at der som udgangspunkt er gudstjeneste på søndag, hvor vi bliver tilbudt brødet og vinen som tegn på vores dåbs nåde. Ja, ud over disse tegn er der syv tegn på, at den skjulte kirke er en virkelighed: Det er Guds ord, dåb, nadver,

skriftemålet, kaldelsen af præster, bøn og kors. Desuden kender man det skjulte kristne fællesskab på den anden stentavle i moseloven med 4. til 10. bud. Det er nemlig alle sammen etiske retningslinjer, der hjælper os til at vise kærlighed til næsten.

Påskens opstandelsesbudskab peger nemlig ikke ind i from kirkelighed, men ud i hverdagslivet, hvor vi skal leve i lydighed og tro, og på én gang lægge vores liv afmægtigt i Guds hånd og holde os til budene, så vi kan vokse i helliggørelsen, stræbe efter at forbedre os og stadig mere blive en ny skabning i Kristus.

AMEN!

FORSVARETS BYGNINGSTJENESTE
ETABLISSEMENT 101 BRUGSPLAN MÅL 1:200
KASTELLET
København
BYGNING 1. ETAGE 101-2-156
DATO RETTET 10-12-89, 2-3-94.